

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Dr. Lovro Toman — v preljubezujivem svojem zakonu nesrečen — preslavljaj je pa srečo cesarjevo o slovesni poroki l. 1854 v knjigi „Frühlings-Album“ in v Novic. št. 46 v posebnem spevu „Slovenije dar“ (»Kaki god, moj Car, praznuješ, — Ki topí mi v raj sercé« itd.); poslovenil „Cesarsko pesem“ (»Bog obvaruj, Bog ohrani — Nam cesarja, Avstrijo« itd.); zložil čestitko „Caru in Carinji ob veselem dohodu v Ljubljano l. 1856“ Novic. v prikladi (»Bodi pozdravljen iz duše mi vnete — Domu in rodu presrečni ti dan!«) in posebej l. 93 „Carinji Elizabeti ob slavnem godu 19. nov. 1856 (Kak spomladi se natvora scveta, — Strune moje slastno so pevale itd.); „Nju Veličanstvoma ob slavnem povratku iz Talijanskega in ob veselem pohodu jame Postojuske“ 11. marc. 1857 v Novic. l. 21, kjer — po Koseskega vzoru — poje (na pr. v l. in 8. kitici) Slovenija:

Čula šumenje doneče valov sem jadranskega morja,
 Ko je zvihral parobrod z Vama ponosno po njem;
 Čula rjojenje radostno sem benečanskega leva,
 Čula vriskanja sem jek krasnih lombarških ravnín,
 Ko sta stopila na prag mogočne kraljice pomorske ...
 Glej, in ta svet je mojega serca svitla podoba!
 Skrito, kamnito se zdí, v njem pa je čútja procvet,
 V njem resnica, ljubezen, pogúm, zaup in zvestoba,
 Moj je največi zaklad; Vama zato ga odprem,
 Da ob slavnem povratku skažem veselje dostojno!

Iskren Slovenec čestital je rad v pesmih milim Slovenkam na pr. Hausmanovi, Kersnikovi, Turnogradski; tako tudi vrlim učenjakom pa umetnikom Slovincem na pr. „M. Langusu“ rojaku v Novic. 1855 str. 352 po glasilki: »Ne tugovajte po neizgubljenem« (Young); „Terstenjaku in Hicingerju“ v Novic. 1857 str. 112 (Vid. Jezičnik XII. 1874); vlasti pa prvakom našim pesnikom na pr. „O Prešernovim spominku“ (Novic. 1850 str. 61); „Ivanu Koseskimu“ (1856 l. 51); „Valentinu Vodniku“. — Ko se je bližal stoletni rojstni god prvega slovenskega vodnika k Parnasu, razglasil je Dr. L. Toman navdušeno vabilo (Novic. 1857 l. 89), da postavi se V. Vodniku dostojen spominek. „Dr. Toman je skrbel za to, da se je v rojstno hišo Vodnikovo vzdídal kamen z napisom v spomin Vodniku; osnoval je vse sijajne slovesnosti za Vodnikov stoletni rojstni god, pri katerih se je povsod tudi sam v prvi vrsti vdeleževal. Na svečnico l. 1858 sprejel in ogovoril je na Vodnikovem rojstnem domu c. k. deželnega poglavarja in vodil vso obširno svečanost pri Žibertu v Zgornji Šiški, in za 5. dan svečana osnoval in uredoval je krasno besedo, ki je bila v gledališču V. Vodniku na čast“, piše A. Praprotnik (str. 28). Vse to je popisano v Novicah l. 1858 str. 47—55, in v g) Vodnikovem Spomeniku l. 1859, kjer so čitati poleg drugih slovesnosti dr. Tomanova pesmica Vodniku (str. 64), slavnostni govor v Besedi glediški (str. 67—68), a še posebej „Kropivnek. — Gazele“ (str. 228—230). — Za spominek so se nabirali darovi, in sam je spregovoril poznej v Novic. 1862. str. 50 „O Vodnikovem spominku“ pa str. 154: „Vodnikove slovstvene darila“.

Kakor posamnim, tako je rojakom sploh rad čestital in pomagal v pesmicah na pr.: Mar i bor“, ktero je poklonil Slovincem v čitavnici Mariborski l. 1861 (Novic. str. 296), češ, gospodje! mar mora nam biti za pravice naroda, toda potreben je še bor za nje. Glejte geslo Vaših trudov v imenu vašega prijaznega mestiča itd.! — „Pesem Koroških Slovincév“, zložil L. Toman, se nahaja v h) Slov. Glasniku l. 1865 št. 1

(»Kviško, bratje, duše mile! — S slovom, z djanjem vsi za dom! — Kličejo nas slavne Vile — V kolo k bratom Slávjanem itd.«). — L. 1866 je spisal ginljiv ogovor za besedo na pripomoč ubogim Dolenjcem v Novic. str. 116 (»Mati, mati, daj mi kruha! — Tako prosi sinek bled; — Mati vboga, bleda, suha — K Bogu dviga žal pogled itd.).

Bilo je l. 1861 dne 15. avg. v Bledu, kjer so se sošli nekteri slovenski rodoljubi; mej njimi dr. L. Toman, kateri preslavlja v čestiti družbi dr. Janeza Bleiweisa, potem dr. J. J. Strosmajerja na pr.: »V zibelji tako rekoč je še literatura nas južnih Slovanov. Mož, kateri je zanjo toliko storil in žertvoval, kakor nihče drugi in čigar zaslug zatorej nikdar preceniti ne moremo, presvitli škof Djakovarski J. J. Strosmajer dal je nježnemu detetu dojkino, da se na njenih persih napije redivne moči, da se učversti in okrepi, in enkrat kakor zal mladeneč pred svet ustopi, — utemeljil je akademijo jügoslovansko. Tudi nas Slovincov žlahni Mecenat ni pozabil; povabil je tudi nas v materno njeno krilo. Bratje dragi, kako mu bomo skazali svojo zahvalnost bolje, kakor s tem, da pokažemo, da smo njegove dobrote vredni, toraj pripravni podpirati z vsemi močmi njegovo delo itd. (Novic. str. 280)«. Tedaj razgrne polo, in za dr. Bleiweisom, dr. Tomanom jeli so doneske svoje vpisovati še drugi domorodci slovenski itd. — »Uže dalje so se trudili slovenski rodoljubi, da bi se našemu narodu ustanovila Matica (nekaka akademija), piše v zvezi s poročilom l. 1865 (Kol. Slov. str. 77) tajnik Fr. Levstik (v Kol. 1867 str. 1). Njihovo prizadevanje pak je bilo dolgo brezi vspéha. To misel je g. dr. Toman zopet izprožil v Novic. l. 1863 jan. 7., ter potlej so štajerski rodoljubi prvi dejanski stopili na noge, in g. dr. Toman uže 8. marc. l. 1863 v ljubljanskej čitalnici, pri besedi, ktera se je obhajala na spomin tisočletnega godú ss. Cirila in Metoda, oznani, da se je iz Maribora blizu 40 gospodov oglasilo za Matičine ustanovnike, ter o tej priliki izreče, naj bode ta dan i) slovenske Matice prvi dan itd.« — Nato so dr. Bleiweis, dr. Toman in dr. Costa sestavili pravila Matici Slovenski; l. 1865 dne 11. maja je obhajala svoj prvi občni zbor, in 22. jun. v prvi odborovi skupščini je bil Dr. Lovro Toman, ker baron Ant. Zois ni hotel, izvoljen prvi predsednik, kar jej je ostal do 15. okt. 1868, kedar je v XII. skupščini odborovi oznanil na pr.: »Zahvaljevaje se za dosedanjo prijazno podporo obžalujem, da nisem mogel tolikanj delati za Matico, kolikor bi predsednik moral in bi sam tudi rad. Branile so mi druga opravila, in nadjam se, da po drugi strani bodem mogel koristno služiti domovini svoji. Matica je preimenitno društvo. Imeti mora na čelu moža, kateri jej streže z vsemi svojimi močmi; po takem se ozrite, ker poslé družbi predsednik več bití ne morem in se tej časti toraj odpovém«. — »Govor slavnega g. prvosednika nas je osupnil vse, spregovori potem dr. Bleiweis, ker se predsedništvu odpoveduje mož, kateri je sklical Matico v življenje. In v imenu vseh govorim, ako rečem, da obžalujemo to odpoved. Na drugi strani pa res tudi previdimo, da pot, po kateri hodi dr. Toman zdaj na vélikem državnem polji in drugi posli, katerim se je vdal, so ga naklonili k temu, in mislim, da noče, da bi vanj tiščali, naj to mesto še obdrží«. Ko na to dr. Toman ponavlja, da je govoril preudarjeno in da bode skušal na druge strani koristiti domovini in pospeševati Matičino delovanje, poprime spet dr. Bleiweis besedo in nasvetuje, da »odbor izreče svoje obžalovanje, ker se dr. Toman odpové predsedništvu, pa tudi svojo srčno zahvalo za ljubezen, s ktero je doslej objemal svojo vstanovo, s prošnjo, da jej z isto ljubeznijo vdan ostane tudi vprihodnje (Ltps. Mat. Slov. 1869. II. str. 6)«. — Bil je mož beseda, in Letopis Mat. Slov. l. 1870 ima na čelu poslednje njegovo pismo Matici in sliko »Dr. Lovro Toman, izbuditelj in prvi predsednik Matici Slovenski« in v Letopisu 1871 str. 2 je iz XVIII. skupščine odborove čitati: »Tajnik — A. Lesar — prebere zadnje slovénsko pismo, s katerim g. dr. L. Toman Matici poklanja diplomu, ter

oméni velikodušnega njegovega darú za 10000 gld. obligacij, z obrestmi v srebru, in zahvalo, katero je upravništvo izreklo g. dr. Tomanovi vdovi Lujizi, s predlogom, naj slavni odbor gospó L. Tomanovo vpiše med ustanovnike. Dalje predlaga, naj odbor pritrdi, da se je dala narediti dr. Tomanova slika, ki se priveže Letopisu (l. 1870). Pri tej priliki še dr. Costa poprime besedo ter predlaga, naj se tudi v Matičinih sobah dr. Tomanu postavi spominek. Po resnem prevdarjanji odbor sklene, da se pri domačem umetniku Franketu naročí malana podoba v pravi velikosti² — kar se je vestno izvršilo na čast i dr. Tomanu i Matici Slovénski.

Véliko slavo pa si je pridobil Dr. L. Toman k) na političnem polju kot deželni in državni poslanec od l. 1861 do smrti. — Sicer je govoril in pisal o jeziku in narodu slovenskem pa njegovih pravicah o raznih prilikah na pr. o nabiranji narodnih pesmi in draginj (Novic. 1858 str. 11); l. 1862 o civilnem pravu v zboru pravoznanskega društva (Novic. 114), o ljudskih knjižnicah ali bukvarnicah (str. 164), o občinah ali soseskah (188); vzlasti iskren je poziv o novem letu iz Radoljce (l. 2) in z Dunaja s Černetom vred „Milim rojakom“ (l. 13) o zavésti in pravicah narodnih. — Znameniti so njegovi govori v deželnem zboru Kranjskem, kedar se je potegoval za pravice slovenskega jezika na pr. v zboru samem, v njegovih zapisnikih, v šolah ljudskih in srednjih, pri sodnijah in sploh vradnijah itd.; o slovarju Wolfovem (Novic. 1861 str. 129); o zadevah občinskih, o razmerah davkovskih, o porotah, volitveni pravici duhovnih pomočnikov, o deželni blagajnici, bolnišnici, o direktnih volitvah, o železnici Gorenjski in tudi Dolenjski itd. itd. Še bolj znameniti so njegovi govori v državnem zboru Dunajskem, kjer je z mogočno besedo na pr. branil Slovence in Jugoslovane, boril se za pravice vseh narodov in posamnih dežel, o razglaševanju postav v narodnih jeziki, o nastavljanju učiteljev, sodnikov, vradnikov — sposobnih deželnih jezikov, v adresi zastran ogerskih zadev, o kupčijski zvezi med Avstrijo in nemškimi deželami, o zemljiškem davku, o šolskem nadzorstvu, o raznih železnicah, o pravi ustavi Avstrijski itd. itd. — Govori ti, ki se nahajajo v vladnih glasilih in po časnikih (na pr. Novic. 1861 — 1870), niso bili brez vspéha, in naj bi se skoro zbrali, vsaj pglavitni, v kakem „Cvetniku“ za vaje v govorništvu. Po njih se je priljubil Slovincem, da jim je postal dika, in da so mu od vseh strani pošiljali hvalnic in zaupnic; priljubil se je tudi drugim Slovanom, posebej Hrvatom in Čehom, vzlasti kar je bil l. 1861 v Pragi pri pogrebu Šafařikovem.

L. 1863 dne 25. nov. poročí se Dr. L. Toman z gospico Lujizo Altmanovo, ktera se je po smrti ljubljenege soproga vsled njegove želje omožila z najbližnjim sorodnikom ranjke Josipine Turnogradske, ter je v last vzela vse rokopise, po katerih je deloma popisal vrli Andrej Praprotnik njegovo življenje in pevanje v knjigi: Dr. Lovro Toman. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1876. 8° 180. Nat. Blaznik. — V II. polovici so v 1. razdelku: Glasi ljubezni svoji soprogi Josipini Turnogradski — v podobah, milotinkah, gazelah itd., v 2. pa različne poezije, katerih ene so tu in tam natisnjene ter v pričujočem spisku omenjene, ene pa so posnete iz rokopisov na pr. „Mladini, Zdravijca, Mrtvi moji“. — Pesem v prežalostni spomin smrti dr. Lovro Tomanove je priobčil v Novicah l. 1870 str. 273 Poženčan t. j. A. Koder (a ne Matej Ravnikar † 1864 cf. Praprotnik str. 77).

„Dragi rojaci! objavil sem svoje ravnanje v tej zadevi — o naših učilnicah — iz tega namena, da se izbudí naša delavnost za narodne šole . . piše dr. L. Toman v Novicah l. 1865. Ne počivajmo, delajmo, da okrepcamo svoje národno drevo, da se včvrsti, predno pride morebiti zopet sovražni vihar. Skrbimo za narodne šole, če hočemo, da se bode kadaj slovenski pisalo v naših uradih, slovenski govorilo, obnašalo v naših družbah in v javnem življenji. Brez veljave in vpeljave našega milega maternega

jezika v javno življenje in v urade bodemo zmiraj ostali tujcem sužni in le stranke v domovini. Zato skrbimo, da šole dobimo národne! (str. 314). — In kedar se je pr-slavljal na rojstnem kraju slavni Juri Vega, govoril je dr. Toman na pr. (Novic. str. 326):

„Današnja slovesnost je silno važna, pomembna. O visoki vrednosti, učenosti neumrjočega rojaka ste slišali že poročilo gosp. dekana Tomana in dr. Bleiweisa. On je zvezda na polji vednosti. Spoznavši moč številke je stavil sisteme, kakor nikdo popred. Pa tudi djansko in praktično je on svojo vednost razvil. On je povzdiguil topničarstvo na najvišjo stopnjo iste dobe, naša država se je oponašala z njegovimi znajdbami, ki so pripomogle k jedni in drugi zmagi. Tako je on naš rojak, Slovenec, branil cesarstvo na vojskinem polji, kakor naša zvestoba, dušna udanost od nekdaj varuje obstoj njen. Slovel je po svetu tako, da ga vsi narodi poznajo, da so posnemali Francozi in Angleži znajdbe njegove. Zakaj je pa, čeravno ga Slovenci niso nikdar pozabili, zaostajala svečanost do današnjega dneva? Ležala je gola tma nezavednosti nad nami. Slovencu ni bilo mar za Slovence — ne za samega sebe. Drugi narodi se ponašajo s svojimi možmi; kolikor več slavnih mož kak narod ima, toliko več velja. Mi pa, ki nimamo toliko slavnih mož, mi pa še nismo zidali „dóma slave“, mi pa še nismo postavili vrednih spomin-kov. Kakošne zasluge imajo za našo slavo raznoizvrstni naši prvaki: grof Auersperg, ki je Turke premagal pri Sisku, baron Cojz, ki je slovel po celem svetu zavolj svojega natoroznanstva, Valvazor, ki je pisal „čast kranjske dežele“ in žrtvoval vse svoje premoženje za to delo obširno, Linhart, ki je pisal izvrstno zgodovino Jugoslovanov, Vodnik, ki je sebral jezikovno blago v jezik slovniški za zavez vseh Slovencev, Kopitar, znan celemu svetu ko preučen slavista, Dolinar, najbistrejši pravoslovniški pisatelj Prešern, pesnik neumrjoč, Wolf, národni mecen itd. itd. Med njimi svetí pa Vega, ko najsvitlejši zvezda učenosti. Zginila bode megla, kadar se spozná národ, in vse te zvezde bodo zablíščale in mu bodo svetile pred vsem svetom na nebu slovenskem. Zato, moji dragi rojaki, spoštujte svoje domače blago, svojo domovino, svoj národ, svoj premili materni jezik. Zavedajmo se med drugimi narodi, da smo tudi narod, narod slovenski, vejica velikega debela — slovanskega. Ponašajmo se s svojimi prvaki, da so naši, kakor se ponašajo drugi narodi s svojimi. Če bodemo gledali na zvezde obnebjá naše slave, bodemo od narodne zavesti gnani za njimi sledili. Mili bratje, v tem pomenu obhajajmo danes moža, ki slovenske krvi po vsem svetu sloví. Vega! slavni rojak! vodi nas, navdušaj nas s svitom svoje vednosti neumrjoče. Neumrjoč si, kakor dela tvoja:

Kakor iz nič številka v večnost sega,
Tako po nji tud Tvoja slava, Vega!

Nekaka labudnica dozdeva se mi pesem menda njegova v Novic. 1865 l. 42, ktera po geslu iz „Glasov Domorodnih“ tenko in živo kaže njegov značaj ter naj sklepa opis Dr. L. Tomanovega slovstvenega delovanja:

20. oktobru — 20. septembru.

„Zmaga v svobodi, v pravici je — mir“.
Glas. dom.

<p>1. „Zmaga v svobodi, v pravici je mir“.
Tak' govorila je stara Šimbila.
Nehal narodov bo dalji prepír,
Padla Slovincem nemilostna sila;
Dan bo jasnejši narodom zazoril,
Spravne besede je Car spregovoril.</p> | <p>2. Rimec, Tevtonec vrstila stá moč,
Vbogo Sloven'jo na vek pokončati,
V sužnosti silni kovala obroč,
Kar se ni hotlo pohlevno podati.
Božja pa roka jo je varovala,
Da je do čistega nista končala.</p> |
|--|--|

3. Kakor svetinjo, najdrajšo posest,
Cerkev je jezik branila ji mili,
Pa je tud' narod obdržal se zvest,
Da so ga ravno protivci motili,
V božjem poduku ostala je nada,
Krivna da sila kadaj še propada!
4. Glej! res napočil spoznanja je svit:
Vlada obeta pravično postavio;
Duh je naš zvest pred prestolom razkrit,
Saj le želimo, kar slednjemu pravo,
V srcu gojimo le blage namene,
Vdanost, zvestobo, občutke iskrene.
5. „Svobodo“ cen' mo, ko mater otrók,
Svobodo: zvezdo slovečih predtedov;
Temu povestnica nam je porok,
Komu je znano kaj boljših izgledov?
Z njo pa veljala je zmír le „pravica“,
Vsikdar narodom najboljša kraljica.
6. „Zmaga v svobodi, v pravici je mir!“
Géslo to mora veljati na veke!
Da se državi rodil bode vir
Sreče, in blagru odprle se reke;
Cara v spoznanji tem pa naj obseva
Slava neskončna do zadnjega dneva!

Glavna česka učiteljska skupščina v Pragi.

(Dalje.)

Ko je poročevalec A. Skala dokončal svoj govor, ki je bil z veliko pohvalo in ob-
čim priznavanjem vzprejet, oglasil se je za besedo gosp. Jos. Sokol, vadnični učitelj
v Pragi ter v dolgem, jako zanimivem govoru dokazoval, da je naša šolska mladina
zares preobložena z učevno stvarino. Govoril je nekako tako-le:

Da-si znamo in vidimo, da je šolska mladina preobložena z učevno stvarino, vender
ne moremo najti temu pravega zdravila. Proces poslušanja in razumovanja je zelo za-
pletan ter se ne nahaja v učnej stvarini samej, temveč naslanja se tudi na telesno in du-
ševno dispozicijo šolske mladine. To vidimo lahko sami na sebi. Kadar poslušamo ka-
kega govornika z napeto pozornostjo, razumeli bodemo in si tudi zapomnili to in óno
iz njegovega govora, a marsikaj zopet ne, ter večkrat sami ne vemo, zakaj smo si ravno
ta del njegovega govora zapómneli, a drugzega ne. Nekatere besede govornikove so bajé
vzbujale v nas živejše mišljenje, mi smo si te besede njegovega govora zapametovali in
to je bilo krivo, da nam je odpadlo óno, o čemer je govornik dalje govoril. Tako tudi
otroci nekateri predmet danes pazljivo in živo peslušajo, a drugikrat se za isti predmet,
da si je predavan z isto metodo, prav nič ne zanimajo. Mi torej premalo poznamo
otročjega duhá in otročjo zapomnjivost. Prirodopisec dobro vé, koliko jedine toplote daje
jeden kilogram ogljija, ali mi učitelji ne poznamo jednice, da bi opredélili duševno silo,
razumnost otroško; mi nimamo sredstev, da bi ustanovili, koliko takih jednic imajo otročji
mozgani, in dokler tega ne vemo, težavno nam bode z matematično natančnostjo poka-
zati, v koliko urah n. pr. se morejo otroci kake šole naučiti prirodopis. A s poučevanjem
v šoli, pridobili smo si vender toliko izkušenj, da lahko presodimo, kaj se otroci te-
žavniše, kaj laglje naučé, kaj je otroškemu razumu nezapopadljivo, kaj si lože zapómni-
jo, kaj lahko pozabijo itd., a na podlogi teh izkušenj lahko marsikaj uganemo in tudi ukre-
nemo gledé preobloženja otročjega duhá z učevno stvarino. Pri vsem tem pa nam mora
biti vedno pred očmi: Ne mnogo predmetov površno, temrajše malo in to temeljito.

Govornik obrne zdaj svojo prozornost na nemški jezik ter pravi: Nemški jezik je
pri nas (Čehih) neobligaten predmet v srednjih šolah, in vpraša se, ali spada on v obče
tudi v ljudsko šolo? Govornik presoja ta predmet najpred z metodičnega stališča ter
pravi, da se od českega maturanata navadno zahteva óno temeljito znanje nemškega je-
zika, kakor se to zahteva od nemškega dijaka. Nemški dijak se je učil in vodil v nem-
škem jeziku ves čas in neprestano v ljudske in srednje šoli. Ako vse te ure seštejemo,
ki jih je porabil za svoj materini jezik, dobimo okroglo število 18.000 ur. Česki dijak